

L'itinerari místico-pedagògic de Simone Weil

Isabel Vilafranca Manguán (Universitat de Barcelona)

Otón, Josep. *Simone Weil: el Silencio de Dios*. Barcelona, Fragmenta, 2021, 220 pàg.

Sens dubte ens trobem davant d'una obra que ens convida a endinsar-nos en la interessant i enigmàtica figura de Simone Weil (1909-1943) a través de la seva experiència mística. En realitat, com l'autor de l'obra assenyalava a la presentació, no es tracta d'un llibre nou, sinó de la traducció i revisió acurada de la versió anterior que havia estat publicada l'any 2008. D'antuvi, l'escriptor ens adverteix que la finalitat d'aquest opuscle no és tant sistematitzar la proposta metafísica weiliana del transcendent (qüestió que, val a dir, tampoc es descarta completament), sinó més aviat indagar quina va ser l'experiència del sagrat que tant impactà en la trajectòria vital d'aquesta intel·lectual i activista social, sindical i política d'origen jueu. Sense ànim de desvelar el desenllaç, el llibre clou amb la síntesi que no hi ha una ruptura entre la Weil compromesa socialment i política-ment, i la mística. Podria afirmar-se, segons aquest estudiós, que la primera Weil –que és la que fou objecte d'investigació en la seva recerca doctoral– i la segona Weil –que és a la que es dedica el llibre que tenim entre mans– esdevenen un *contínium* gairebé indissoluble. Però, anem a pams.

En realitat, no és el primer cop que el professor Otón ens ofereix una mirada sobre aquesta filòsofa francòfona. De fet, la seva tesi doctoral, dirigida pel Dr. Cristòfol Trepà i defensada l'any 2006 a la Universitat de Barcelona, tractà sobre *Totalitarisme, arrelament i educació en l'obra de Simone Weil*. Vers una fonamentació teòrica

de la didàctica de les ciències socials i del patrimoni. Així mateix, junt amb la investigació de doctorat, en el seu recorregut acadèmic es troben diferents publicacions sobre aquesta polifacètica autora. Es podrien citar, a tall d'exemple, «Simone Weil y la instrumentalización de la historia» publicat a *Càtedra Nova*, el 2015; o «Simone Weil: encuentro y ausencia», aparegut a la revista *Ápeiron: estudios de filosofía*, de 2016; o «Simone Weil: història i nació» a *Comprendre*, de l'any 2020; o «Vulnerabilidad y violencia en el «Prologue» de Simone Weil» recollit a *Aurora: papeles del seminario de María Zambrano*, de 2020 o també un article d'aquesta pròpia revista, *Temps d'Educació*, l'any 2010, al número 39, amb el títol «Simone Weil i l'ensenyament de la història», entre molts altres.

Com en el cas d'Edith Stein, Simone Weil gaudeix d'una biografia polièdrica –jueva, atea, professora, filòsofa, treballadora de fàbrica, combatent, cristiana, mística–. La personalitat i el caràcter weilians es situen, quasi bé sempre, en la dolça línia vermella que separa –o uneix, segons es miri– la genialitat de la bogeria, l'equilibri racional del desequilibri emocional, el silenci de la paraula, el des-encontre de l'encontre, en definitiva, l'absència de la presència –i enmig, la *metanoia*, la conversió. Una intel·lectual ubicada a, i des de, les fronteres, als marges, als límits –arribant, fins i tot, a transgredir-los. A la llum de l'obra que ens presenta Josep Otón, podríem dir que tot el seu traçat vital és un itinerari vers Déu on Crist, ungut del Pare,

esdevé l'exemple a seguir. Aquesta navegació existencial i vital, que sorgeix des de l'absència i el silenci de Déu i finalitza amb l'encontre amb l'Absolut, podria interpretar-se des d'una profunda vocació mistagògica.

Per bé que l'autor no ho especifica, la pròpia estructura del llibre podria entendre's com l'itinerari i la descripció d'aquest pelegrinatge existencial de Weil en fases progressives, que coincidirien amb els apartats en què les seves pàgines es divideixen. Fet i fet, al llarg de les fulles i paràgrafs que componen l'obra, després de parlar el problema metafísic i existencial del silenci de Déu i de presentar el tarannà místic i revolucionari de Simone Weil, s'aborda aquesta controvertida qüestió transversalment en quatre moments. No resulta, doncs, estrany que quatre siguin els eixos sobre els que pivota l'obra: l'encontre, l'absència, un procés dialèctic i una mistagògia.

Com és sabut, la vida de Weil es desenvolupa en el complicat context europeu del període d'entreguerres, on el convuls continent fou testimoni i escenari dels més cruentos i salvatges episodis d'extermini de la humanitat. En realitat, no és la primera vegada que la Metafísica, l'Ètica o la pròpia Filosofia, en general, a més de la Pedagogia en particular, han de replantejar-se el seu sentit epistemològic, cognoscitiu i conceptual a partir de l'experiència d'Auschwitz, com el propi Th. Adorno, entre d'altres autors, deixà palès ja fa un bon grapat d'anys. I aquest és el tema central que afronta el professor Otón a la llum de experiència de S. Weil. Dit en altres paraules, ens convida, a propòsit del «Prologue» de Weil, a una profunda reflexió al voltant del procés espiritual i l'experiència mística de la pensadora jueva que, al capdavant, també hauria de servir d'exemple, alhora que d'aixopluc, per a la pròpia humanitat.

Tot resseguint el fil conductor de l'experiència mística de Weil, l'autor presenta el relat fictici del «Prologue» tot intentant arrelar aquest fragment en entorns de la vida quotidiana de la intel·lectual jueva. Aquesta breu i poètica composició escrita relata l'encontre amb Déu, fet que permet a la seva protagonista mantenir una relació personal amb Ell, on les experiències diàries esdevenen font de revelació. No debades per a Weil les paràboles evangèliques són narracions que presenten el significat sagrat de les realitats materials. D'aquesta manera, amaguen, alhora que mostren, un coneixement educatiu que permet llegir la quotidianitat en clau sobrenatural. Heus aquí la importància de la formació religiosa, acompanyar el descobriment de les veritats divines implícites en la realitat material que ens envolta.

Al costat d'això, segons descriu Otón, tres són els contactes que tingué Simone Weil amb el catolicisme abans de la seva conversió, fites que indiquen un abans i un després en la seva trajectòria vital; a Portugal, a Asís (Itàlia) i al monestir de Solesmes (a França). El primer contacte ve marcat per una profunda experiència estètica de la música religiosa. Al segon, que tingué lloc a la capella de Santa Maria degli Angeli d'Asís, sintonitza amb la tradició cristiana a la qual respon amb la genuflectió. Per últim, Solesmes, s'hi apropa al catolicisme a partir d'un poema, que li feu a mans un jove anglès. La lectura i hermenèutica que ens ofereix el professor Otón és que aquestes trobades, fossin fruit de la casualitat, de l'atzar o del destí, podrien respondre a la inquietud de l'autora envers el sentit de la vida dels desfavorits. I és en aquesta direcció que es pot justificar que, *in sensu stricto*, no existeix una bretxa entre l'itinerari biogràfic de la Weil activista política, social i compromesa amb el proletari i la pensadora mística.

Enmig de tot això, cal afegir que per a Weil la trobada interior amb Déu significa amar-lo inclús abans de saber-ho. A aquesta etapa prèvia d'amor –que també podríem dir inconscient– s'anomena implícit, i és gairebé condició de possibilitat del sorgiment de l'autèntic amor, a saber, l'explícit. Vistes així les coses, per a Weil hi ha quatre formes d'amor implícit, la pràctica religiosa, la bellesa del món, la caritat al proïsme i l'amistat. Sigui com sigui, aquests fenòmens poden servir de pont, mediació o, fins i tot, de vehicle, que permet dirigir-se o avançar en la relació cap a l'Absolt. Més enllà d'aquestes possibles formes del que s'anomena amor implícit, cal recordar que poden esdevenir experiències de silenci, drecceres cap a un abisme d'infinitud o ponts fins al propi lllindar de la mística. Amb tot, aquesta vivència interior de revelació, on l'incòmode silenci inicial s'ha transformat en una mena d'espai de serenor on hostatjar-se –un lloc que acull la contemplació i quietud de l'ànima–, és la que permet l'experiència de l'amor explícit.

El segon esglaó de l'itinerari biogràfic i religiós weilinià descrit per Otón és el dolor de l'absència. Absència que podria traduir-se en l'exili polític exterior i l'interior de la filòsofa francesa. Paga la pena subratllar que, amb una fina ploma, l'escriptura del professor Otón gaudeix de l'art i habilitat d'il·lustrar i connectar constantment les categories i conceptes del pensament weilià amb anècdotes, espais i vivències de la seva vida quotidiana sense incórrer en la fal·làcia naturalista de passar del «ser» a l'«hauria de ser», a saber, del *factum* al *iure*, del fet al dret. Altrament, és, precisament l'experiència de l'abandonament que sofreix Weil la qual, esdevenint neguit i angioxa –quan l'ànima es troba entre les tenebres interiors–, obre la porta a l'autenticitat de l'encontre. S'enceta, d'aquesta manera, el tercer esglaó que, per a Weil, se-

ria el procés dialògic. La dialèctica espiritual suposa una mena de lluita heraclitiana de contraris, de navegació entre antinòmies i oposats, la presència o absència dels quals impulsa el moviment interior. Després de tot, és l'experiència de l'abandonament, de l'absència, el confí paradigmàtic del silenci el que encoratja l'ésser humà a dur a terme la travessia pel desert. Des del punt de vista metafísic, l'absència és, doncs, un no-lloc, un lloc de natura teològica, un espai de revelació on Déu desapareix per a què l'ésser humà doni un pas endavant en la seva vocació cap a Ell. La solitud permet, en aquest camí, l'autoconeixement. En aquest trajecte sinuós es fa palesa la vulnerabilitat humana, la indigència interior i exterior, la inestabilitat, la indeterminació que l'obliga a fluctuar entre pensaments, sentiments i objectius contradictoris. L'home és un ésser fragmentat, dividit, condicionat per la fal·libilitat del seu coneixement del món, per la recerca a les palpentes per assaig i error de l'infinit des de la seva irremeiable finitud. Enteses així les coses, podria ser que el silenci de Déu no fos una absència o abandonament, ans al contrari la manifestació dels límits pròpiament humans per copsar l'experiència de la trobada. Aquí rau l'essència de la dialèctica espiritual, en termes fichteans, un diàleg entre el «jo» del «no-jo», una successió hegeliana entre l'afirmació i la negació, una alternança entre absència i presència, manifestació i ocultació que, en definitiva, són condició de possibilitat de la revelació. Aquesta dialèctica suposa superar la tensió de contraris aparentment irreconciliables. Nogensmenys, això recorda el misteri pasqual, la mort i resurrecció, on el decés de Crist no és el final, sinó un nou començament. Només quan l'ésser humà es capaç d'escoltar, d'obrir-se, de contemplar-lo des de la seva radical llibertat essencial i existencial, és quan es fa possible la unió amb l'Altre, una autèntica

experiència d'amor explícit. Dit en altres paraules, l'inici del nou començant.

Per últim, el darrer esglaó és la mistagògia que, tal i com l'escriptor de l'obra apunta, podria assolir la forma d'un procés educatiu a mode de pedagogia de l'atenció. Heus ací la lectura pedagògica, que és la que particularment més ens interessa, de tot aquest itinerari vital i espiritual weil·lià. La vocació mistagògica de Simone Weil fa que tota la seva trajectòria intel·lectual i existencial suposi una voluntat d'aprofundiment en la recerca de les intuïcions de la *gràcia*, d'allò sobrenatural que resta inherent i implícit en la realitat circumdant. Això suposa que la vida és un aprenentatge constant, un romandre atent i amant, un exercici d'atenció que tan sols és possible si es buida el pensament, si la consciència s'allibera de tot perjudici i es purifica la mirada¹. Aquesta preparació i sensibilització de l'esperit, de l'ànima, pot adoptar la forma d'un procés formatiu, tal i com el propi professor Otón la descriu. Paga la pena recordar que Weil fou professora i, com a tal, la seva obra gaudeix d'un tarannà educatiu, d'una pedagogia de la interioritat. Per tant, l'acció educativa ha de centrar-se en sensibilitzar l'educand per estar atent, per tal de saber percebre els valors de veritat, bellesa i bondat així com intuir les manifestacions del sagrat i transcendent on sembla que no es troben. En altres termes, una educació en l'atenció per tal de percebre i intuir la veritat i la presència en el que aparentment, i potser no més aparentment, és absència –silenci–.

Ara bé, tot i la bona intenció, caldria no oblidar que aquestes breus línies i paràgrafs no poden copsar la totalitat del contingut de l'obra del professor Otón. Res eximeix la lectura directa i profunda d'aquesta interessant monografia que,

com dèiem al principi, convida al lector a fer un viatge de peregrinació per l'experiència mística de Weil. A tall de cloenda, no voldríem tancar aquest periple sense fer referència al conegut fragment de l'Evangeli de Sant Joan: «Al començament, existia la Paraula i la Paraula estava amb Déu, i la Paraula era Déu» (*Jn*, 1, 1). Al cap i a la fi, el silenci es condició de possibilitat de la Paraula, de l'encontre de l'ànima humana amb l'Absolut (Vilanou, 2000, p. 143). És el silenci, potser també el de Déu, que experimenta Simone Weil el que permet el pelegrinatge i la travessia interior de l'esperit vers l'Inefable. I això és la mística, ni més ni menys, l'assoliment i la unió amb l'Altre. En paraules de la professora Burguet (2018, p. 92-93), a propòsit també del llegat pedagògic de Weil, l'exercici de cerca del Ser al si del nostre ser.

Referències

- Burguet, M. (2018) «Simone Weil (1909-1943). Itinerario pedagógico del ser». A Buxarrais, M. R.; Vilafranca, I. [ed.] *Una mirada femenina de la educación moral*. Bilbao, Desclée de Brouwer, p. 89-100.
- Murdoch, I. (1992) *Metaphysics as a guide to morals*. Great Britain, Random House.
- Otón, J. (2010) «Simone Weil i l'ensenyament de la història». *Temps d'Educació*, núm. 39, p. 255-267.
- Otón, J. (2015) «Simone Weil y la instrumentalización de la historia». *Càtedra Nova*, núm. 37, p. 13-30.
- Otón, J. (2016) «Simone Weil: encuentro y ausencia». *Àpeiron: estudios de filosofía*, núm. 5, p. 67-77.
- Otón, J. (2020) «Simone Weil: història i nació». *Comprendre: revista catalana de filosofia*, núm. 22(2), p. 69-78.

(1) Cal apuntar que aquesta pedagogia de l'atenció, o més aviat l'ètica de l'atenció, es troba present en el pensament de la novel·lista Iris Murdoch (1919-1999) que, seguint la línia weil·liana, proposà una educació estètica a partir del Gran Art i una ètica centrada en la metafísica com a guia de la moral (Murdoch, 1992, p. 500-506).

- Otón, J. (2020) «Vulnerabilidad y violencia en el "Prologue" de Simone Weil». *Aurora: papeles del seminario de María Zambrano*, núm. 21, p. 104-116.
- Otón, J. (2022) «Simone Weil: radiografía del totalitarisme». *Qüestions de vida cristiana*, núm. 273, p. 131-140.
- Vilanou, C. (2000) «Quan l'Altre és silenci. La vocació mistagògica d'Edith Stein». A Moreu, A.; Vilanou, C., *L'altre, un referent de la pedagogia estètica*, Seminari IDUNA. Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, p. 135-156.